

Viktor Rydbergs bibliotek

Gåvan och dess bakgrund

Mellan Nordiska museet och Kungl. biblioteket finns flera band, bland annat de som gäller arvet efter Viktor Rydberg och August Strindberg. Delar av Rydbergs och merparten av Strindbergs kvarlåtenskap donerades efter författarnas död till museet och i båda fallen utgjorde arbetsrum och bibliotek viktiga delar av gåvan. I fallet Rydberg såg änkan, Susen Rydberg, till att arkivet deponerades på Kungl. biblioteket och 1924 övergick det formellt i dess ägo. Strindbergs arkiv ingick i den ursprungliga gåvan till museet men överlämnades 1922 till nationalbiblioteket som en ständig deposition. Spår av de båda författararkiven finns ännu vid museiarkivet, bland annat två av Rydbergs försök till rekonstruktion av ett sammanhängande germanskt mytiskt epos och Strindbergs manuskript till *Fröken Julie*. Rydbergs arbetsrum rekonstruerades enligt donatorns önskan, däremot lyckades museet inte finna någon varaktig lösning på uppgiften att återskapa Strindbergs fysiska miljö. Problemet löstes först i samband med Strindbergsmuseets tillkomst 1973 och det är också där man finner Strindbergs bibliotek. Kvar på Nordiska museet finns dock några av författarens främsta målningar.

Ett tidskriftscollage från 1919 visar Viktor Rydbergs rekonstruerade arbetsrum och bibliotek som 1918 öppnats för allmänheten i en paviljong på Skansen. Nederst målade fönster som ingick i interiören och som var utförda efter ritningar av Sven Scholander. KB, Ls Rydberg 15. Klipp ur Hvar 8 dag.

Viktor Rydberg bodde de sista åren av sitt liv i Villa Ekeliden på Djursholm. Fastigheten donerades efter hans död i september 1895 till makarna Natanael och Elsa Beskow medan arbetsrummet med inredning och bibliotek skänktes till Nordiska museet. I ett gåvobrev från 1902 – sju år efter Rydbergs och året efter museigrundaren Artur Hazelius död – motiverade Susen Rydberg sitt initiativ:

Vid min makes, Viktor Rydbergs, frånfalle uttalade Doktor Artur Hazelius första gången till mig en önskan att för Nordiska museet förvärva inredningen i arbetsrummet på Ekeliden, i avsikt att inom museet anordna en noggrann kopia af detta rum. Denna tanke, för hvilken Nordiska museets skapare syntes hysa ett varmt intresse, och till hvilken han mer än en gång återkom, hann ej att under hans lifstid förverkligas. Men museets styrelse har sedermera gifvit uttryck åt sin önskan, att tanken inom en snar framtid måtte blifva verklighet.¹

I december 1904 överlämnade Susen Rydberg en handskriften och inbunden förteckning över bibliotekets bestånd. Gåvan i dess helhet representerade i första hand ett symboliskt kapital och viljan att återskapa en miljö, där en av det svenska 1800-talets mest tongivande intellektuella varit verksam. Idén harmonierade med sekelskiftets kulturidealism och Hazelius önskan att till eftervärlden rädda inte bara en försvinnande materiell kultur utan också minnet av de stora personligheterna. Rydbergs utvaldhet kan också förklaras med hänvisning till de ideologiska banden mel-

Den unge publicisten Viktor Rydberg vid sitt skrivbord med passande attribut. KB, Alb. nr 680 bild 7.

lan en äldre och en yngre generation. Johan August Hazelius, museigrundarens far, var vän med Rydbergs arbetsgivare och mentor S.A. Hedlund vid Handelstidningen i Göteborg. Båda dessa frinnade män var påverkade av nygoticismen och förmedlade rörelsens idéer till den yngre generationen. Det var heller inte någon tillfällighet att Rydbergs första möte med de två generationerna Hazelius ägde rum på Sällskapet Idun, där den nordiska tanken levde stark.

De nästan jämnåriga Artur Hazelius och Viktor Rydberg delade intresset för *Eddan* och det fornordiska, ungdomens fostran och det klara svenska språket. Båda hade dessutom starka synpunkter på det pågående bibelöversättningsarbetet och hänvisade i artiklar på detta tema till varandras inlägg. Till detta kom ett gemensamt folkloristiskt intresse, märkbart hos Rydberg i de tidiga verken *De vandrande djäknarne* och *Lille Viggs äfventyr på julafton*.

Genom sina undersökningar i och sin popularisering av den germanska mytologin bidrog Rydberg till den bild av svenskhet, som Hazelius avsåg att främja genom uppbyggnaden av Nordiska museet och Skansen. Rydberg ingick också på ett tidigt stadium i den krets personer inom dåtidens kulturelit, som aktivt stödde Hazelius museiprojekt. Hazelius å sin sida försåg Rydberg med museets olika publikationer och engagerade honom som bidragsgivare till två litterära minnesalbum som museet lät publicera; i *Saga* (1885) infördes "Psyche"; i *Runa* (1888) "Barndomspoesien" och "Vårträdet"; samtliga tre dikter centrala i Rydbergs produktion. "Vårträdet" kan dessutom genom sin betoning av minnenas betydelse tolkas som en hyllning till Hazelius livsverk och samtidigt som en startpunkt för Rydbergs försök att skapa ett sammanhängande epos av de nordiska myterna.

Gåvans förvaltande

Enligt beslut i Nordiska museets nämnd skulle Rydbergs arbetsrum få sin slutgiltiga uppställning i Artur Hazelius födelsehus sedan detta överförts till Skansen från sin ursprungliga plats på Surbrunnsgatan.² Förverkligandet av nämndens plan gick emellertid trögt och efter flera påminnelser stod Susen Rydberg i december 1917 beredd att återta sin gåva.³ 1918 beslutades att Rydbergs arbetsrum skulle ställas upp i en provisorisk byggnad på Skansen och året därpå öppnades arkitekten Ragnar Hjorths nybyggda paviljong, belägen intill Sagaliden.⁴

Rydbergs rekonstruerade arbetsrum kan beskrivas som en borgerlig parallell till Nordiska museets dioramor, som var avsedda att ge en illusionistisk bild av en folklig miljö. Det första budskap som mötte besökaren var ett vägghäft med ett inramat, textat citat ur Rydbergs dikt "Snöfrid"; bland annat dessa rader: "Ty de hårda/hjälte-lifvets/runor lyda:/svärd mot snöda/jättar draga./modigt blöda/för de svaga/glad försaka./aldrig klag./strida hopplös strid/och namnlös dö./ Det är lifvets sanna hjältesaga."/ Inne i arbetsrummet var de betydelsemättade föremål som omgivit Rydberg under hans levnad omsorgsfullt utplacerade. Susen Rydberg hade deltagit i ordnandet av själva boksamlingen och den illustrerade praktupplagan av *Faust* – ett resultat av Rydbergs lång-

variga arbete med en fri tolkning av Goethes versdrama – fick en talande placering på en pulpet.

Den lilla paviljongen med dess innehåll utnämndes strax efter invigningen till "nationalhelgedom" och blev under flera decennier ett uppskattat besöksmål.⁵ Kanske är detta också förklaringen till att den provisoriska lösningen fick bestå även efter det att Hazelius födelsehus 1926 överförts till Skansen. Förändrade värderingar, inte minst modernismens svenska genombrott efter andra världskriget, medverkade ändå till ett svalnande intresse för Rydberg och 1963 revs paviljongen. Interiör och bibliotek magasineras på olika håll och efter en långvarig förvaring i ett av museets föremålsmagasin överfördes boksamlingen 1997 till statens biblioteksdepå i Bålsta. Ökande hyreskostnader, försämrade transporter till och från depån samt brister i klimat och säkerhet framtvingade efterhand en ny lösning.

Åtgärder och planer

Nödvändigheten att sänka hyreskostnaderna och samtidigt förbättra förvaringen av och tillgängligheten till samlingarna har under de senaste åren resulterat i radikala förändringar i Nordiska museets lokalprogram. Efter decennier av trångboddhet flyttades Bibliotekets tidigare splittrade bestånd till ett nyinrett magasin i museets norra markplan där omkring 60 % av beståndet placerats i öppna hyllor, 40 % i en sluten samling. Enligt den ursprungliga planen skulle Viktor Rydbergs bibliotek efter återförandet till museibygnaden hanteras på följande sätt:

1. Placering i den slutna samlingen i Bibliotekets nya magasin.
2. Uppordnande och inventering.
3. Bevarandeinsatser, eventuellt konservering av vissa objekt.
4. Registrering i LIBRIS med angivande av proveniens samt uppgift om bokens tillgänglighet som läsesalslån på plats.
5. Överförande av posterna till en särskild katalog i det lokala bibliotekssystemet SAGA.

Verkligheten kom att utvecklas något annorlunda. Den entresolering för inventarieförda boksamlingar som var planerad i magasinets slutna del kunde av ekonomiska skäl inte förverkligas

Den etablerade författaren och föreläsaren Viktor Rydberg, sittande i skulpterad stol med vikingamotiv och med ena handen placerad på ett par böcker, en del av hans identitet. Foto: Aron Jonason, Göteborg. KB, Fb. 10.

vilket bland annat fick till följd att Rydbergs bibliotek, som hålls ihop av ett enda inventarienummer, tills vidare placerats i de gamla bibliotekskalerna. Enligt en reviderad plan skall samlingen på sikt inventeras, förluster noteras och elementära bevarandeåtgärder vidtas. Titlarna skall där efter registreras i LIBRIS.

Sjelva boksamlingen

Susen Rydbergs förteckning är bunden i ett grönt band i folioformat och på det gröna bandets främre pärm står texten "Viktor Rydbergs bibliotek" i guldtryck. På den präntade titelsidan läser man: "Förteckning öfver den enligt gåfvobref af den 26 september 1902 till Nordiska museet öfverlämnade boksamling?". Insidan av den bakre pärmen upptar en notering i blyerts: "G. af fru S.

Rydberg, f. Hasselblad, 20/12 1904". Förteckningen, som troligtvis upprättades mellan 1902 och 1904, är indelad i 26 ämnesgrupper, vissa av dem med flera undergrupper. Huvudgrupperna har följande rubriker: (1) Bibliografi, (2) Teologi, (3) Religionsvetenskap, (4) Filosofi och estetik, (5) Undervisning och universitetsväsen, (6) Filologi, (7) Fornordisk litteratur, (8) Litteraturhistoria, (9) Modern vitterhet, (10) Bildande konst. Teater och musik, (11) Arkeologi, (12) Etnografi, antropologi och kulturhistoria, (13) Biografi och genealogi, (14) Historia, (15) Geografi och resebeskrifningar, (16) Rätts- och statsvetenskap, (17) Teknologi och ekonomi, (18) Matematik, (19) Astronomi, (20) Naturvetenskap, (21) Magi, (22) Medicin, (23) Encyklopedi. Polygrafer, (24) Tidskrifter af blandadt innehåll och lärda samfunds skrifter, (25) Sport och spel samt (26) Ordensväsende.

En notering från 1943 i förteckningen, signerad av museets dåvarande bibliotekarie, tyder på att Susen Rydberg skänkt bort en och annan volym efter det att biblioteket katalogiserats. Vissa bifogade antikvariatskataloger och listor över kompletteringar av beståndet tyder på att Nordiska museets bibliotek under 1930- och 1940-talet påbörjat en inventering och haft ambitionen att via bokauktioner spåra titlar som Rydberg tidigare ägt. En uppfattning om det ursprungliga beståndets omfång och innehåll ger Rydbergs egen uppgift 1888 till Carl Magnus Carlander, som arbetade med insamlingen till verket *Svenska bibliotek och ex-libris*: "Min boksatt är af mig redan i tidigare år grundlagd och efter hand utökad. Den grekiska och latinska litteraturen, kulturhistoria, filosofi och teologi äro förnämligast representerade. Boksamlingen uppgår till omkring 3,000 volymer."⁶ En avstämning mot den handskrivna förteckningen – exklusive interfolierade kompletteringar och poster som motsvarar delar av serier – får till resultat 2 776 titlar. Någon som en gång räknat även med delar av serier och med vissa tillägg har i en diskret blyertsnotering i slutet av förteckningen summerat 4 269 titlar.

Rydbergs uppgifter om de största ämnesgrupperna motsvarar inte helt det förtecknade beståndets faktiska utseende. Den ojämförligt största delen av samlingen, cirka 24 %, upptas av Modern vitterhet. Näst största ämnesgrupperna är Teologi och Filologi, inklusive de klassiska författarna, var och en cirka 12 % av det totala beståndet. Den

filosofiska litteraturen omfattar cirka 9 % och kommer därmed på fjärde plats. Kulturhistoria utgör en mycket begränsad delmängd av ämnesgruppen Etnografi, antropologi och kulturhistoria, som upptar totalt ett sextiotal titlar eller knappt 2 %.

Skillnaderna mellan Rydbergs uppgifter och katalogens kan knappast förklaras med förändringar i beståndet under ägarens sista levnadsår. Troligare är att Rydberg i sin presentation inte räknade med skönlitteraturen, vidare att hans egen uppfattning – boksamlingen var ju vid denna tid inte katalogiserad – om beståndet av facklitteratur inte baserades på en regelrätt klassificering utan motsvarade en mera personlig bedömning. Hans definition av ämnet kulturhistoria var sannolikt också mycket vidare än den som indirekt återspeglas i de klassifikationer, som Susen Rydberg utnyttjat.

Många titlar utgörs av gåvor med dedikationer och Susen Rydberg har i sin förteckning angivit förekomsten av sådana tillskrifter. Anteckningar i böckerna är för övrigt sällsynta men ibland har Rydberg på baksidan av ett omslag noterat uppgifter om viktiga pagina. Trots denna aktsamhet är särskilt de häftade volymerna i samlingen i dålig kondition, sannolikt på grund av faktorer som förflyttningar, olämplig förvaring och dålig papperskvalitet i det sena 1800-talets tryck. Bättre har de bundna volymerna klarat sig, såväl de många praktfulla förlagsbanden som de sobra halvklotbanden från Gustaf Hedbergs bokbinderi med mönstrade överdragspapper i några få färgsammanställningar.

En kommenterad katalog

Kunskap om samlingarna är förutsättningen för att arkivarier, bibliotekarier och museimän skall kunna förmedla det material de förvaltar. När det gäller Viktor Rydbergs bibliotek kan, jämte de upplysningar som själva boksamlingen ger, kompletterande information inhämtas via den ursprunglige ägarens efterlämnade arkiv och brevsamling.⁷ Mina egna efterforskningar har hitintills omfattat följande moment:

1. Studier i Viktor Rydbergs biografi och bildningsgång liksom synen på honom under olika skeden.

2. Genomgång av den handskrivna katalogen.
3. Stickprov som förberedande inventering.
4. Urval av ett hundratal titlar till en kommenterad katalog där varje bibliografisk post följs av en kort text om den aktuella titeln och dess koppling till Rydberg.
5. Några inledande texter till katalogen som belyser Rydbergs roll som intellektuell, hans syn på läsning, bibliotek, bokkonst och typografi. Här finns också en text om hans exlibris och avsnitt, som ger en bakgrund till donationen.

Min inledande genomgång av Rydbergs bibliotek tyder på att flera titlar saknas. Förlusterna kan ha inträffat redan före samlingens överlämnande till Nordiska museet men flera är troligtvis av senare datum. Det är således av stor vikt att komma igång med en systematisk inventering och registrering. Nordiska museet planerar en utgivning av den kommenterade katalogen och förhoppningsvis kan den vägleda både forskare och en specialintresserad allmänhet.

Värdering av samlingen

Viktor Rydbergs levnad sammanfaller med flera stora samhällsförändringar, bland annat övergången från agrarsamhälle till industrisamhälle, avskaffandet av ståndsriksdagen och utvecklingen av en parlamentarisk demokrati, införandet av ett allmänt skolväsen och omställningen från en huvudsakligen religiös eller idealistisk värdegrund till en världsbild baserad på naturvetenskapens nya rön. Perioden kännetecknas också av en kraftigt ökad utgivning där litteraturen spreds i massupplagor till en allt större läsande allmänhet, både genom bokhandeln och via allt flera allmänna bibliotek. Alla dessa processer avsatte spår i Rydbergs tänkande och hans boksamling speglar både hans medvetna val av läsning och hans samtal – i inre och yttre bemärkelse – med samtida intellektuella.

Rydberg var en Faust-natur och förmodligen var han också den siste intellektuelle i vårt land,

som kunde skaffa sig en så vid och samtidigt så grundlig inblick i vetenskaperna, att han förtjänar benämningen polyhistor. Det bibliotek han lämnat efter sig vittnar om ägarens naturvetenskapliga intressen, hans kamp med grundläggande filosofiska frågeställningar, hans dogmkritiska bibelstudier och hans inträngande i den germaniska mytologin. Sällsynta titlar dyker upp, bland annat inom filosofi och estetik liksom det unga konsthistorieämnet. Här finns också åtskilligt att hämta för den, som är intresserad av 1800-talets antropologi och framväxten av ämnen som etnografi, kulturhistoria och arkeologi. Därtill avspeglar skönlitteraturen i Rydbergs bibliotek de skiftande litterära idealen under fem decennier. Flera titlar är exklusiva rariteter, bland annat en kokbok från 1600-talet, andra finns representerade vid flera offentliga bibliotek men får sitt speciella värde i den aktuella kontexten.

Viktor Rydbergs bibliotek är nära förbundet med Nordiska museets tidiga historia och har dessutom ett betydande värde för forskare utanför museets krets, särskilt de som söker humanistisk facklitteratur från 1800-talets senare hälft. Själv känner jag inte till något jämförbart privatbibliotek från samma tid. Närmast jämförbara är de som efterlämnats av Ellen Key och August Strindberg, författare som tillhör generationen efter Rydberg.

NOTER

1. Nordiska museet, huvudliggare, bilaga till inventarienummer 93.921-93.970. – Byggnaden skulle även härberga ett minnesrum för uppfinnaren John Ericsson.
2. Cederström, Gerda, "Viktor Rydbergs arbetsrum?", *Fataburen* 1919, s. 152, sign. G. Cm.
3. Nordiska museet, Arkivet, Handlingar i valvet bakom styresmannens rum.
4. Nordiska museet, Arkivet, Protokoll från Nordiska museets nämnd 1919-04-09.
5. Silfverbrand-Eriksson, Susy, *Viktor Rydberg och tidens livsfrågor*, Stockholm 1920, s. 28.
6. Carlander, Carl Magnus, *Svenska bibliotek och ex-libris*, 2. omarb. uppl., 4, Stockholm 1904, s. 151.
7. Vissa brev är publicerade i Emil Havermans något hårdhänt redigerade utgåva.